

СТАБІЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ГЕРМАНІЮ НА ЕЛЕКТРИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОНОСЕЛЕНІДУ ІНДІЮ

У температурній області 80÷400 К досліджено ефект Холла, електропровідності вздовж і впоперек шарів моноселеніду індію, легованого 0,3 мас.% Ge. Встановлено, що введення легуючої домішки зумовлює появу донорного рівня з енергією активації E_C - (0,12-0,15) еВ. Виявлено, що відпал у вакуумі при 500°C приводить до стабілізації електричних параметрів зразків селеніду індію незалежно від способу їх охолодження після відпалу. Анізотропія електропровідності таких кристалів – незначна, слабо змінюється з температурою і не виявляється аномальних особливостей залежності $\sigma_{||C}(T)$, які характерні для нелегованого моноселеніду індію.

In the temperature range between 80 and 400 K the Hall effect, conductivities along and across the layers are investigated for indium monoselenide doped with 0,3 wt.% Ge. It is established that due to adding the dopant the appearance of a donor level with the activation energy E_C - (0,12-0,15) eV takes place. It is detected that an vacuum annealing at 500°C leads to the stabilization of the electrical parameters of indium selenide independently of a way of their cooling after thermal treatment. The conductivity anisotropy of these crystals is small, slightly changes with temperature and does not show the peculiarities in the $\sigma_{||C}(T)$ dependences typical for undoped indium monoselenide.

Як і багато інших нелегованих монокристалів, "чистий" моноселенід індію характеризується нестабільністю електричних характеристик у часі. Така нестабільність зумовлена присутністю атомів надстехіометричного індію, які утворюють відповідні скупчення чи мікрровключення, розташовані у міжшаровому просторі. Термічний відпал у вакуумі або нагрів до високих температур, які використовуються у ході вимірювань електричних характеристик, ведуть до генерації атомів міжвузловинного індію внаслідок руйнування цих мікрровключень [1,2]. Енергія активації цього процесу становить 0,36-0,40 еВ [2]. Оскільки у InSe такі центри діють як мілкі донори з енергією активації 0,012-0,015 еВ, це проявляється у зростанні концентрації вільних носіїв на 2-3 порядки. Виміри оптичного поглинання у далекій інфрачервоній області теж виявили зростання концентрації атомів міжвузловинного індію під впливом термічної обробки [3].

Домішки елементів четвертої групи (Sn, Si, Pb) по різному впливають на електричні властивості InSe. Тоді як олово і кремній утворюють мілкі донорні центри з енергіями активації відповідно 18,8 і 18,1 меВ [3], легування свинцем приводить

до p -типу провідності. У роботі [4] визначено, що легування свинцем веде до утворення мілкового акцептора $E_V+0,040$ еВ і запропоновано, що він виникає внаслідок заміщення пари атомів In всередині окремого шару атомом Pb. Водночас із досліджень електричних властивостей, представлених у [5], встановлено, що вони визначаються акцепторним рівнем $E_V+0,48$ еВ ($N_A \sim 10^{18}$ см⁻³) і зроблено допущення, що ці акцепторні рівні пов'язані із дефектами чи дефектними комплексами, утвореними міжшаровими преципітатами атомів Pb. Що стосується поведінки олова і кремнію у ґратці InSe, то вважається, що вони утворюють дефекти заміщення Sn_{In} [3] і Si_{In} [6] донорного типу. Разом з тим у літературі, за винятком роботи [7], відсутні дані про електричні властивості моноселеніду індію, легованого германієм.

У цій роботі представлено дослідження електричних параметрів для легованого германієм моноселеніду індію і їх зміни під впливом термічної обробки у вакуумі. Отримані результати порівнюються з властивостями нелегованого n -InSe.

Експеримент

Для досліджень використано монокристали селеніду індію, легованого 0,3 мас.% Ge, які ви-

рощені методом Бріджмена з нестехіометричного розплаву $\text{In}_{1,05}\text{Se}_{0,95}$. Температурні залежності коефіцієнта Холла R_H , електропровідності вздовж шарів $\sigma_{\perp C}$ і анізотропії електропровідності $\sigma_{\perp C}/\sigma_{\parallel C}$ були виміряні в області від 80 до 400 К. Виміри проводилися на зразках прямокутної форми у класичній геометрії контактів. Дослідження виконано також для зразків, відпалених у вакуумі при 500, 550 і 590°C. Охолодження зразків після відпалу до кімнатної температури проводилось протягом 10-12 годин (повільне охолодження), або вони безпосередньо виймалися із нагрітої печі й охолоджувалися до кімнатної температури протягом 3-5 хв (швидке охолодження).

Результати і їх обговорення

Вирощені монокристали $\text{InSe}<0,3\text{Ge}>$ володіли n -типом провідності. При кімнатній температурі (КТ) концентрація вільних електронів n знаходилась у межах $(3\div 4)\cdot 10^{15} \text{ см}^{-3}$, а холлівська рухливість уздовж шарів становила $700\text{-}850 \text{ см}^2/(\text{В}\cdot\text{с})$. На рис.1 представлені температурні залежності $n(T)$ для вирощеного монокристала (крива 1), а також для зразків відпалених при 500, 550 і 590°C і повільно охолоджених до КТ (криві 2-4 відповідно). Для порівняння представлена також залежність $n(T)$ для типового нелегованого зразка $n\text{-InSe}$ (крива 5). На відміну від нелегованих кристалів $n\text{-InSe}$, для яких концентраційна залежність $n(T)$ визначається мілким донорним центром E_C - (0,012-0,015) еВ, у випадку легованих зразків вона визначається активацією електронів із більш глибоких донорних центрів і при температурах відпалу до 500°C не залежить від способу охолодження (рис.2). Хоча у досліджуваному діапазоні температур для легованих монокристалів зростання n перевищує три порядки, в області $T < 100\text{К}$ залежність $n(T)$ – більш плавна, що можна пояснити вкладом мілкого донорного рівня. Тому отримані залежності проаналізовані у допущенні, що більш глибокий донорний центр – не компенсований. Із прямолінійної ділянки залежностей $\lg(nT^{-3/4})=f(10^3/T)$ встановлено, що у відпалених зразках енергія активації цього рівня становить 0,12-0,15 еВ.

Із представлених на рис.3 температурних залежностей електропровідності вздовж $\sigma_{\perp C}$ і впоперек шарів $\sigma_{\parallel C}$ випливає, що поведінка кривих різко змінюється внаслідок легування. Для нелегованих кристалів електропровідність уздовж

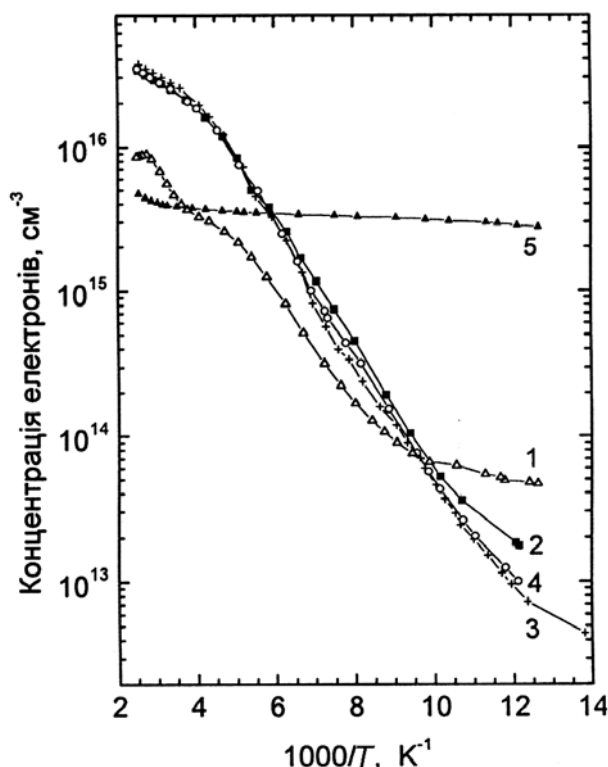

Рис. 1. Температурні залежності концентрації електронів для зразків $\text{InSe}<0,3\text{Ge}>$: невідпалений (1) і відпалений при 500 (2), 550 (3), 590°C (4) при повільному охолодженні. Нелегований InSe (5).

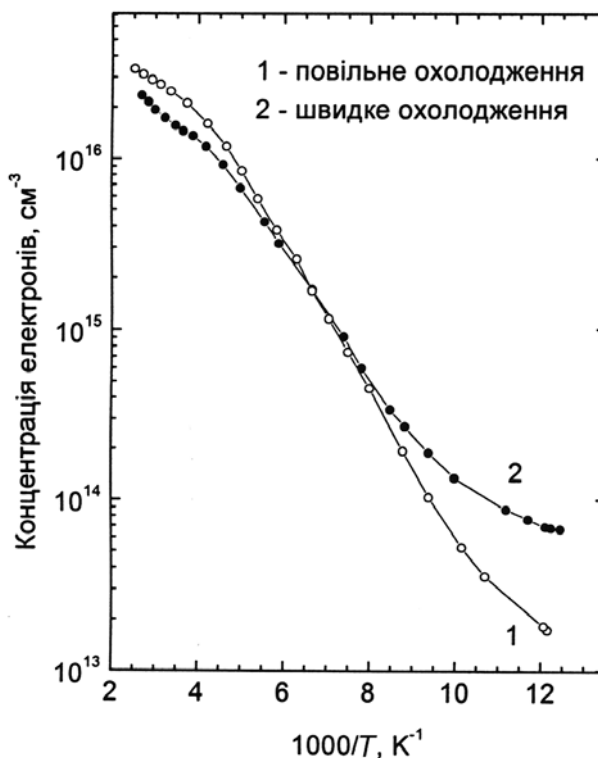

Рис.2. Температурні залежності концентрації електронів для зразків $\text{InSe}<0,3\text{Ge}>$, відпалених при 500°C, при повільному (1) і швидкому (2) охолодженні.

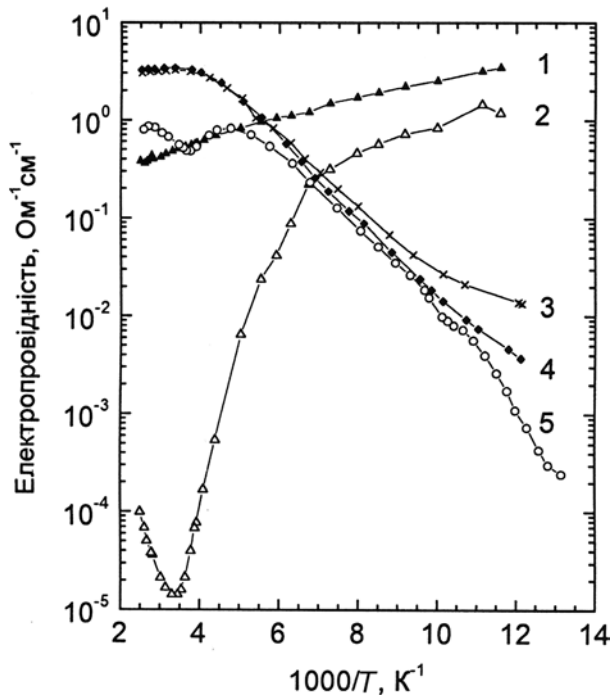

Рис.3. Температурні залежності електропровідності вздовж ($\sigma_{\perp C}$) (1, 3, 4) і впоперек шарів ($\sigma_{\parallel C}$) (2, 5) для нелегованого InSe (1,2) і InSe<0,3Ge>, відпаленого при 500°C (3-5).

шарів $\sigma_{\perp C}(T)$ (крива 1) слабо понижується з ростом температури, оскільки зменшення рухливості, внаслідок розсіяння на гомополярних оптичних фононах A'_{1g} ($\hbar\omega=14,3$ меВ), від майже 10^4 при 80 К до 1000 $\text{см}^2/(\text{В}\cdot\text{с})$ при КТ переважає зростання концентрації електронів. Що стосується залежності $\sigma_{\parallel C}(T)$ (крива 2), то її поведінка при $T < 150$ К близька до $\sigma_{\perp C}(T)$, хоча має менші значення. Однак при подальшому зростанні температури $\sigma_{\parallel C}$ різко зменшується, досягаючи мінімального значення при 290-300 К. Це веде до аномального росту анізотропії електропровідності $\sigma_{\perp C}/\sigma_{\parallel C}$, яка при цій температурі для описаного зразка перевищує 10^4 . Таке різке зменшення $\sigma_{\parallel C}$ не пояснюється впливом якогось механізму розсіяння. Однак, є підстави стверджувати, що ця особливість пов'язана із присутністю міжшарових мікрочлукочень чи мікрокластерів надстехіометричного індію, який діє як мілкий донорний центр. На користь цього свідчить те, що залежності $\sigma_{\parallel C}(T)$, виміряні при освітленні або в умовах залишкової провідності, мають таку ж температурну зміну, але більші абсолютні значення. У випадку, коли такі скупчення утворені акцепторами, повинно спостерігатися значне збільшення

електропровідності через їх нейтралізацію нерівноважними електронами. Крім того, як встановлено нами раніше у роботі [1], нагрів до 400 К веде до руйнування міжшарових включень металічного In, що проявляється у зростанні концентрації електронів і зникненні аномальної поведінки $\sigma_{\parallel C}(T)$ в околі КТ. Введення домішки приводить до різкої зміни у поведінці $\sigma_{\perp C}$ (криві 3 і 4) і $\sigma_{\parallel C}$ (крива 5). В області нижче 200 К ці залежності мають майже однакову поведінку і близькі за абсолютним значенням. Це приводить до незначної анізотропії електропровідності ($\sigma_{\perp C}/\sigma_{\parallel C} \approx 1,5-10$) і її слабкої залежності від температури.

Відзначимо, що встановлені закономірності – типові для досліджуваних зразків InSe<0,3Ge>, незалежно від того, яким способом проводилось їх охолодження після відпалу – швидко чи повільно. У випадку ж нелегованих зразків значення електричних параметрів сильно залежать від способу охолодження. Так, для зразків, відпалених при 500°C і швидко охолоджених при до КТ, концентрація електронів n становить $\approx 4 \cdot 10^{16}$ см^{-3} і повільно релаксує з часом, тоді як після повільного охолодження вона на 2-3 порядків менша.

Відомо, що моноселенід індію плавиться інконгруентно і його реальні кристали містять певну кількість надстехіометричного індію, який частково існує у вигляді міжвузловинних атомів, а частково утворює міжшарові преципітати або мікрокластери. Оскільки, як впливає з представлених даних, домішка германію теж веде себе як донор у гратці InSe, то можна зробити допущення, що її присутність обмежує входження надстехіометричного In у структуру InSe при кристалізації або вона утворює з ним стабільні комплекси. Як наслідок, у досліджуваній області температур електричні характеристики InSe<0,3Ge> визначаються не атомами міжвузловинного індію, а більш глибоким донором, що пов'язаний з домішкою Ge, і є стабільним у часі. Виглядає вірогідним, що цей донор – дефект заміщення Ge_{In} .

Висновок

Введення легуючої домішки Ge зумовлює появу донорного рівня з енергією активації E_C (-0,12-0,15) еВ. Відпал у вакуумі при 500°C приводить до стабілізації електричних параметрів легуваних кристалів селеніду індію незалежно від способу їх охолодження після відпалу. Ані-

зотропія електропровідності таких кристалів незначна, слабо змінюється з температурою і на залежності $\sigma_{||C}(T)$ не виявлено аномальних особливостей, зумовлених присутністю надстехіометричного індію. Високі значення електропровідності впоперек шарів в околі КТ ($\sigma_{||C} \approx 0,5-1,0$ Ом⁻¹см⁻¹) роблять можливим використання таких кристалів для створення гетеропереходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Savitskii P.I., Mintyanskii I.V., Kovalyuk Z.D. Annealing effect on conductivity anisotropy in indium selenide single crystals // Phys. Stat. Solidi. - **155A**, No.2. - P.451-460.
2. Савицький П.І., Ковалюк З.Д., Минтянский И.В. Термостимулированные изменения состояния дефектов в моноселениде индия // Неорг. Материалы. - 1997.- **33**, №9. - С.1062-1066.
3. Martinez-Pastor J., Segura A., Julien C., Chevy A. Shallow-donor impurities in indium selenide investigated by means of far-infrared Spectroscopy // Phys. Rev. - 1992. - **46B**, No. 8. - P.4607-4616.
4. Segura A. MartinezTomas M.C., Mari B., Casanovas A., and Chevy A. Acceptor Levels in indium selenide. An investigation by means of the Hall effect, deep-level-transient-spectroscopy and photoluminescence // Appl. Phys. - 1987. - **44A**, No. 3.- P.249-260.
5. Micocci G., Tepor A., Rella R., and Siciliano P. Hall effect and impurity level in lead doped indium selenide // J.Appl.Phys. - 1994. - **75**, No. 8. - P.982-986.
6. Riera J., Segura A., Julien C., Chevy A. Transport properties of silicon doped n-indium selenide // Appl. Phys. - 1992. - **54A**, No.3. - P.428-430.
7. Ковалюк З.Д., Минтянский И.В. Электрические свойства монокристаллов InSe // УФЖ. - 1981. - **26**, №7. - С.1213-1215.